

DEVELOP STUDENTS' THINKING SKILLS IN THE LEARNING PROCESS BASICS

Ahmadjonov Nurmuhammad

2nd year of psychology at FarSU magstri

Anatomy:

The article provides a brief theoretical analysis of the problem of developing mental operations. Basic approaches to the study of thinking as a special mental process with a number of unique features and characteristics are considered. Based on the analysis of the literature, the basic mental operations: analysis processes, synthesis, generalization, comparison and abstraction are described.

Keywords: cognition, associative psychology, mental processes, analysis, synthesis, generalization, comparison, abstraction.

Inson psixologiyasini taxlil qilish uni sinchiklab tekshirish yangi tatqiqotlarni olib borish doimo olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan dolzarb masalalardan biri deb aytish mumkin. Xususan aqliy taraqqiyot masalasi ham ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan va yakdil hulosaga kelingan .Biz ham Bugun aynan shu masalaga biroz to'xtalib o'tmoqchimiz.

Fikrlash maxsus psixik jarayon sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlar va belgilarga ega. Birinchi bunday belgi voqelikni umumlashtiruvchi aksidir, chunki tafakkur umumiy hayotning ob'ektlar va hodisalardagi aksi va umumlashmalarni yagona narsalarga tatbiq etishdir. Fikrlashning ikkinchi, unchalik muhim bo'lmagan belgisi bu ob'ektiv haqiqatni bilvosita bilishdir. Mediatsiyalashgan idrokning mohiyati shundaki, biz ob'ektlar va hodisalarning xususiyatlari yoki xususiyatlari to'g'risida ular bilan bevosita aloqasiz va bilvosita ma'lumotlarni tahlil qilish orqali hukm chiqarishimiz mumkin. To'g'ridan-to'g'ri idrokda berilmaydigan narsalar haqidagi bilim har bir inson hayotida zarur deb o'ylash. Kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyati sifatida kasbiy fikrlash har qanday kasb mutaxassisiga zaruriy xususiyatdir. Talabalarni ilmiy bilimlar tizimi bilan qurollantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifasi va talabalarning fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishni ta'minlamaydi. Korxonalarda buxgalteriya hisobi va soliq hisobi va buxgalteriya (moliyaviy) hisobotlarining ishonchliligini tekshirish bilan bog'liq fanlarning o'ziga xos xususiyati - bu turli xil huquqiy normalarning katta hajmi va ularning doimiy dinamikasi (eskirganligini

bekor qilish va yangi huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish). Barcha materiallarni o'rganish va eslab qolish mumkin emas.

Fikrlash psixologiyasi faqat XX asrda rivojlana boshladi. Shu vaqtgacha hukm surgan assotsiativ psixologiya barcha aqliy jarayonlar assotsiatsiya qonunlariga muvofiq va ongning barcha shakllanishi elementar hissiy tasavvurlardan iborat degan pozitsiyadan kelib chiqqan, birlashmalar tomonidan ozmi-ko'pmi murakkab komplekslarga birlashtirilgan. Shu sababli assotsiativ psixologiya vakillari tafakkurni maxsus o'rganishga ehtiyoj sezmadilar: ular asosan uni o'zlarining nazariyalari asosida qurdilar. Assotsiativ nazariya fikrning mazmunini hissiyotning hissiy elementlariga, uning oqimining qonuniyatlari esa assotsiativ qonunlarga qisqartiradi. Ularning ikkalasi ham, S.L. Rubinshteynning fikriga ko'ra, ishonib bo'lmaydigan. Tafakkur o'ziga xos sifat jihatidan tarkib topgan va o'ziga xos sifatga ega oqimning o'ziga xos naqshlari. Fikrlashning o'ziga xos tarkibi tushunchalarda ifodalanadi; kontseptsiya hech qanday tarzda assotsiativ ravishda bog'liq bo'lgan hislar yoki tasavvurlarning oddiy to'plamiga aylantirilmaydi. Xuddi shu tarzda, tafakkur jarayonining shakllari assotsiativ aloqalar va assotsiativ jarayonlarning borishini belgilaydigan qonunlar bilan kamaytirilmaydi. Assotsiativ jarayonda jarayonning borishini ob'ektiv ravishda belgilaydigan bog'lanishlar va munosabatlar sub'ektning o'zi tomonidan uning ob'ektiv tarkibining aloqalari sifatida tan olinmaydi. Shu sababli, jarayonning mazmuni bilish nuqtai nazaridan sub'ektivdir va shu bilan birga uning yo'nalishi avtomatik, sub'ektdan qat'i nazar, sub'ekt o'z yo'nalishini tartibga solmaydi. Assotsiativ jarayonda sub'ektivdan mustaqil ravishda qator sub'ektiv namoyishlar bo'lib o'tadi, assotsiativ jarayon maqsadga muvofiq emas. Har bir vakillik assotsiatsiyalashgan holda, u o'zining paydo bo'lishida fazoviy yoki vaqtinchalik tutashganlikda bo'lgan har qanday vakolatxonani chaqira oladi va odatda bunday vakolatxonalar juda ko'p. Assotsiativ sabab bo'lgan har bir vakillik, o'z navbatida, turli yo'nalishlarda tarqaladigan assotsiatsiyalarning boshlang'ich nuqtasidir. Shunday qilib, dastlabki vakillik va keyingi vakillik o'rtasidagi assotsiatsiyaga asoslangan assotsiatsiya aniq emas: jarayon yo'nalishdan mahrum, uni tartibga soluvchi tashkilot yo'q. Shunday qilib, masalan, deb yozadi O.K. Tixomirov, fikrlar parchalari biz orqali tasodifan suzib yurib, darhol turli yo'nalishlarda tarqalib ketmoqda, qachonki biz hal qilayotgan vazifaga bir mavzuga diqqatni jamlashni va diqqatni jamlashni talab qiladigan aqliy ishdan bo'shagan bo'lsak, biznikini tark eting "Fikrlar" tasodifiy tushlarda

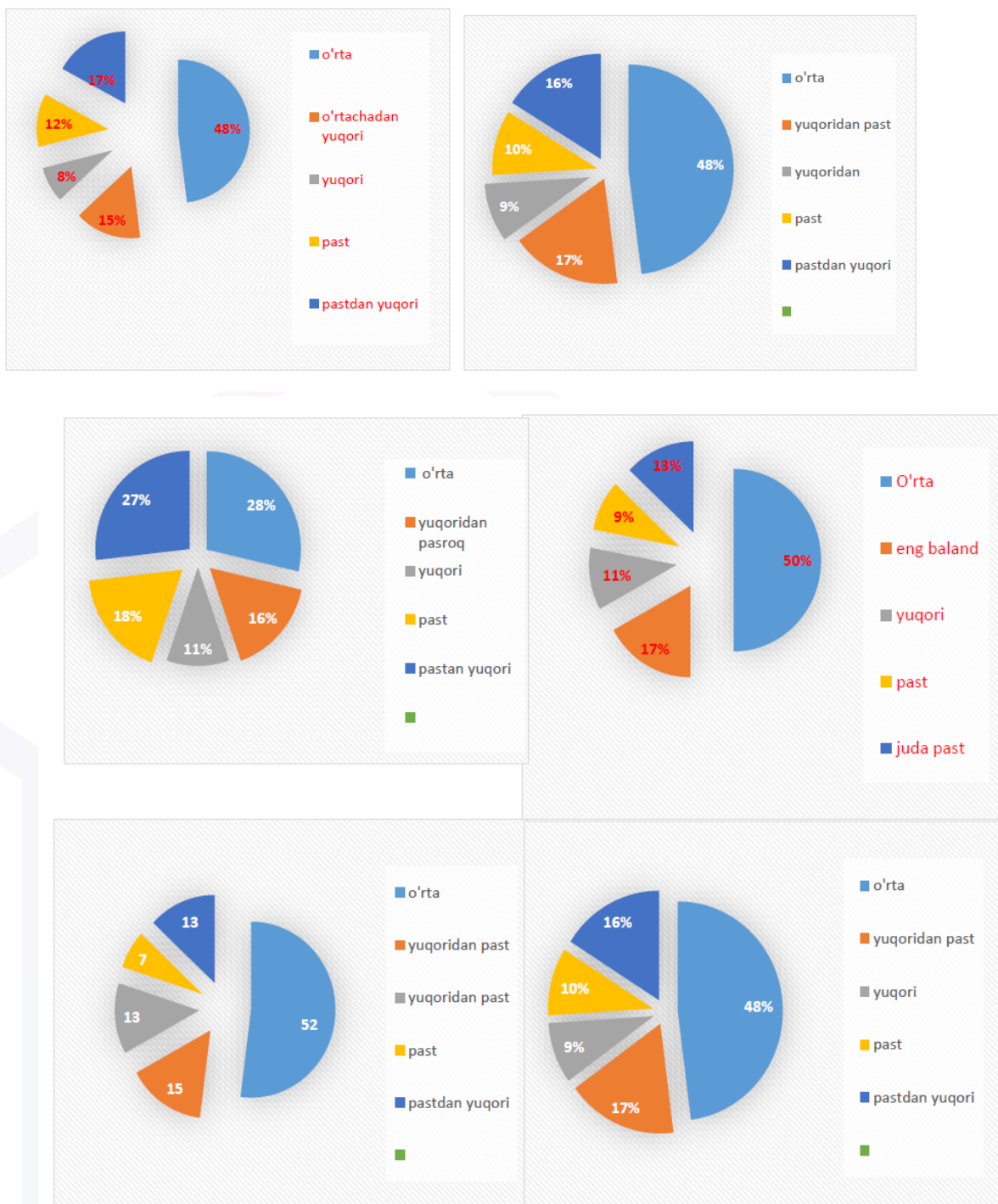
adashadi va xiralashadi, lekin bu tushlar ham oddiy uyushmalar zanjiridan ko'ra ko'proq yo'nalishga ega. Aqliy jarayonda ushbu assotsiatsiya mexanizmining harakati, paydo bo'layotgan tasvir to'satdan tasodifiy assotsiatsiya bilan aqliy operatsiyalarning ketma-ket yo'nalishiga kirib, fikrni o'z yo'lidan, odatiy holatdan chetga surib qo'yganida, "yo'qlik" holatlarini tushuntirishi mumkin edi. aqliy operatsiyalarning tartibli oqimi. Shunday qilib, boshlang'ich assotsiatsiyalash jarayoni va yuqori fikrlash jarayoni tabiati shunchalik farq qiladiki, ikkinchisini birinchisiga qisqartirish umuman noo'rin. Fikrlash jarayonining yo'naltirilgan mohiyatini assotsiativ nazariyaning dastlabki asoslaridan voz kechmasdan tushuntirish uchun, unga ko'ra barcha fikrlash jarayonlari tabiatda reproduktiv bo'lib, hissiy ma'lumotlarning mazmunini ko'paytiradi, ushbu nazariyani qo'llab-quvvatlovchilar assotsiatsiya bilan bir qatorda, qat'iyatdan foydalanishga harakat qildi (GE Myuller). Frantsiyada A. Binet bilan birgalikda tafakkur psixologiyasini tizimli ravishda o'rganishni boshlagan Vyurtsburg maktabi vakillari, avvalo, assotsiativ psixologiyaning sensualizmiga, fikrlash o'ziga xos mazmunga ega degan pozitsiyaga qarshi chiqdilar. Vyurtsburg maktabi F. Brentano va E. Gusserldan kelib chiqqan niyat tushunchasiga tayanib, fikrning ob'ektiv yo'nalishi va fikrlash jarayonida sub'ektning rolini ta'kidladi. Vurtsburg maktabi o'z faoliyati davomida juda katta irodani boshdan kechirdi. Fikrlashning xunuk tabiati haqidagi bayonotlardan (O. Kyulpe, H.J. Vatt, K. Byuler o'zlarining dastlabki asarlarida) boshlab, Vyurtsburg maktabi vakillari (o'sha K. Byuler keyingi asarlarida, O. Zelts) keyin juda aniq ochib berishdi. fikrlash jarayonida vizual komponentlarning rolini alohida ta'kidlab o'tdi. Biroq, ko'rish bir vaqtning o'zida intellektualizatsiya qilindi, vizual tasvirlar mustaqil hissiy asosdan mahrum bo'lgan fikrlashning plastik vositalariga aylantirildi; shu tariqa intellektualizatsiya tamoyili yangi shakllarda amalga oshirildi. Xuddi shunday evolyutsiya Vyurtsburg maktabining fikrlash va nutqning o'zaro bog'liqligi haqidagi qarashlarida ham sodir bo'ldi. Vurtsburg maktabining tafakkur psixologiyasidan farqli o'laroq, tafakkurni hissiy tafakkurdan ajratib, Koffka shu tariqa tuzilish printsipi asosida fikrlashni vizual tarkibga tushirishni, assotsiatsiyalar doktrinasiga asoslanib, uni assotsiativ psixologiya himoya qildi. Ushbu urinish fikrlashning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborsiz qoldiradi. Koffka, aksincha, buni ta'kidlaydi Vurtsburgning idealistik nazariyasi, unga ko'ra tafakkur sub'ektning operatsiyalaridan iborat bo'lib, uning nazariyasi butun tafakkur jarayonini

sub'ektdan "fenomenal ob'ektga" to'liq o'tkazadi. Bu mohiyatan predmetni ob'ekt tomonidan mexanik singdirish; Shu bilan birga, u ham aniq sub'ektiv xususiyatga ega, chunki butun fikrlash jarayoni o'tkaziladigan ob'ekt "fenomenal ob'ekt" dir, ya'ni ongning vizual tarkibi. Ushbu tarkibning unga bog'liq bo'lmagan mavzu bilan bog'liqligi hisobga olinmagan. Shunday qilib, Offka ikki xil figurani ularning tengligini anglamasdan idrok etish mumkinligini ko'rsatgan A. Grünbaumning tajribalarini (va ularning qaysi figuralar ekanligini aniq anglamay turib, ikkita figuraning tengligini anglab etishini) shunday izohlashni noto'g'ri deb hisoblaydi. biz avval ikkita raqamni ularning tengligini ko'rmasdan sezamiz, so'ngra bir xil raqamlarning tengligini anglaymiz. Uning nuqtai nazari bo'yicha biz shunchaki dastlabki ikkita raqamni, so'ngra ikkita teng figurani angladik; bizga bir xil narsalar va ular orasidagi munosabatlar berilmagan, balki o'zimiz ob'ektlar birinchi va ikkinchi holatlarda har xil edi. Bunday holda, sub'ekt ongning vizual mazmuni bilan aniq belgilanadi, u har bir vaziyatda o'zgarib turadi, bu o'z-o'zidan uning bir xil mavzusi uchun ahamiyatsizdir. Shu bilan birga, turli xil vizual tarkibga ega bo'lgan ob'ektiv ma'lumotlarning identifikatsiyasi fikrlash uchun muhim shartni tashkil etadi; fikirlamasdan o'ylash mumkin emas.

Fikrlash qobiliyatlari usullarini yanada samarali rivojlantirish yo'lida talabalarning aqliy operatsiyalarining rivojlanish darajasini empirik o'rganish amalga oshirildi. Tadqiqotga jami 55 kishidan iborat yuqori sinf o'quvchilari jalb qilingan.

Adabiyotni tahlil qilish asosida quyidagi aqliy operatsiyalar aniqlandi: tahlil, sintez, umumlashtirish, taqqoslash va mavhumlashtirish. Ro'yxatdagi aqliy operatsiyalarning rivojlanish darajasini o'rganish uchun tegishli subtestlar turli xil intellekt testlaridan tanlab olindi. Har bir subtest uchun natijalar standart baholarga (stantsiyalar) o'tkazildi va yosh normasi bilan taqqoslandi. Olingan ma'lumotlarni diagrammalarda taqdim etamiz. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarning aqliy operatsiyalari maqsadga muvofiq ravishda shakllantirilishi va rivojlanishi kerak degan xulosaga kelish mumkin. Tadqiqotda qatnashgan talabalar o'rtasida rivojlanishning eng yuqori darajasi taqqoslash qobiliyati bilan ajralib turadi. Eng katta qiyinchiliklarga mavhum tushunchalar bilan ishlash sabab bo'ladi.

Shakl 5. - Abstrakt qobiliyatining rivojlanish darajasi
6-rasm- aqliy operatsiyalarning rivojlanish darajasi

Tadqiqotda qatnashgan talabalar uchun turli xil tushunchalar va hodisalarning tarkibiy elementlarini aqliy jihatdan aniqlashdagi qiyinchiliklar, shuningdek, kerak bo'lsa, nazariy muammolar va mavhum ta'lim muammolarini hal qilish uchun ma'lumotlarni yangi usulda birlashtirish kiradi. Ta'lim muammolarini hal qilishda o'quvchilarning aksariyati asosan tushunchalarni birlashtiradigan muhim, muhim, umumiy

xususiyatlarni aniqlashdagi tasodifiy, o'ziga xos belgilar, qiyinchiliklarga e'tibor qaratadilar. O'quvchilar odatda o'xshash va turli xil, sifat va miqdoriy taqqoslashlarni aniqlash vazifasini muvaffaqiyatli uddalashadi. Eng muammoli yo'nalish mavhum tushunchalarning ishlashi, tasodifiy omillardan chalg'itish va muhim xususiyatlarga e'tibor qaratish zarurati aniqlandi. Buxgalteriya intizomlarining o'ziga xos xususiyati - bu turli xil huquqiy normalarning katta hajmi va ularning doimiy dinamikasi. Shuning uchun buxgalteriya hisobi va audit bilan bog'liq huquqiy ma'lumotlarni mustaqil izlash va ulardan foydalanish bo'yicha talabalarning amaliy tajribasini shakllantirishga birinchi navbatda e'tibor qaratish lozim. Buxgalteriya fanlarini o'rganish jarayonida talabalar huquqiy tushunchalar va me'yorlarni qiyosiy tahlil qilish, o'ziga xos qonun normalarining ma'nosini tushuntirish, normativ hujjatlar matnlari tarkibini tavsiflash qobiliyatini o'zlashtirishlari kerak; o'quv va amaliy muammolarni hal qilishda buxgalteriya hisobi va soliq hisobi normalaridan foydalanish. Bularning barchasi ularning aqliy operatsiyalarining rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir.

Adabiyotlarni tahlil qilish asosida fikrlashni rivojlantirishning bir necha usullari aniqlandi:

1. Mantiqiy paradokslar haqida mulohaza yuritish. Paradokslar bilan tanishish, ularning ortida turgan muammolar mohiyatini anglash oson ish emas. Bu maksimal konsentratsiyani talab qiladi. Faqatgina ushbu sharoitda paradokslarni tushunish va uning taklif qilingan echimlarini baholash mumkin. Mantiqiy paradokslarga yangi echimlarni ixtiro qilganday o'zini ko'rsatish qiyin, ammo taklif qilingan echimlar bilan tanishish allaqachon amaliy mantiqning yaxshi maktabidir.

2. Turli xil mantiqiy masalalarni echish orqali talabalarning fikrlash faoliyatini rag'batlantirish mumkin.

2.1 Abstraktsiya qobiliyatini rivojlantirish uchun to'g'ri javobdan uzoqlashib, ortiqcha ma'lumotlarga ega bo'lgan vazifalar qo'llaniladi

2.2. Fikrlash stereotiplaridan xalos bo'lish.

2.3. To'g'ri xulosani topish bo'yicha vazifalar.

2.4. Analitik va sintetik qobiliyatlarni rivojlantirish uchun harakatlanuvchi gugurtli vazifalar qo'llaniladi; tezkorlik

Ushbu texnikalarni buxgalteriya fanlarini o'qitish jarayonida amalga oshirish uchun talabalarning aqliy operatsiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan vazifalar tizimi ishlab chiqildi. Shunday qilib, yuqoridagi materialdan xulosa

qilishimiz mumkinki, fikrlash ruhiy jarayon bo'lib, u haqiqatdagi umumiy va zaruriy narsalarning umumlashtirilgan va vositachiligini aks ettiradi. Fikrlash xulq-atvor va xatti-harakatlarga nisbatan tartibga solish funksiyasini bajaradi insonning barcha faoliyatini birlashtirgan eng yuqori jarayon sifatida. Fikrlashning ajralmas qismi uning "texnik jihozlari" - operatsiyalar, texnikalar va usullardir, buning natijasida tarkibni o'zgartirish yoki o'zlashtirish mumkin bo'ladi. Fikrlash operatsiyalari va usullari bu "ushlagichlar" bo'lib, ularning yordamida tasavvur qilinadigan tarkib bilan ishlash amalga oshiriladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Gagarin, A.V. Oliy ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi / A.V. Gagarin - M.: MPEI, 2010. - 240 p.
2. Gomkova, M.T. Oliy ta'lim pedagogikasi / M.T. Gomkova - M.: Birlik-Dana, 2011. - 447 p.
3. Gippenrayter, Yu.B. Fikrlash psixologiyasi / Yu.B. Gippenrayter, V.F. Spiridonova, M.V.Falikman, V.V.Petuxova. - M.: AST, 2008. - 672 p.
4. Zinchenko, V.P. Fikrlash fani / V.P. Zinchenko // Psixologik fan va ta'lim. 2002. № 1-3
5. Ivanova, E.Yu. Kasbiy faoliyat psixologiyasi / E.Yu. Ivanova - M.: PER SE, 2011. -336 p.
6. Matyushkin, A.M. Fikrlash psixologiyasi. Muammoli vaziyatlarning echimi sifatida fikrlash / A.M. Matyushkin - Moskva: KDU, 2009. - 190 p.
7. Maklakov, A.G. Umumiy psixologiya: Universitetlar uchun darslik / A.G. Maklakov. - SPb.: Piter, 2003. - 592 p.
8. Umumiy psixologiya: Entsiklopedik lug'at. Ed. Petrovskiy A.V. - M.: PER SE, 2005. -251 b.
9. Rubinshteyn, S.L. Umumiy psixologiya asoslari / S.L. Rubinshteyn - SPb.: Piter, 2010. -